

Михаил Игнатьев: «Ёслемелли тата нумай»

Пурнача лайхлатса

—Должноша йышаннә пёрремеш кунранах хам ума тёллөв лартнä: ынсанен пурнача шайне лайхлатмалла, тивёстеп ёсук испе тивёсттермелле, пурнама хатлә условисем туса памалла, ын ыранхи куна шаннине ан չхаттэр. Паха гёлү илме, сывлыха չиреплете майсем пулчар тен. Таватä ىул ёнтеп республика ту тёлешпе ёслесе пырат. Палартнисенчен чылайшне пурначлар палар, хашсөнене – չук, չаванпа та пирен ёслемелли тата нумай, – терэ Михаил Игнатьев.

Çав тапхарта ватам ёсук 13 пин тенкөрен 21 пин тенке չитн. Ҫулталакра ватамран 12 процент үссе пын. 2011 ҫултанпа тухтэрсен шалаве ватамран 1,5 хут, учительсен – 2 хут ытла, ача сачесенче ёслекен воспитательсен вара 3 хута яхан ўнч. Ёсцерисене ёс вырнепе тивёсттереси лайхланн. Ку тёлешпе эпир Рацейри субъектсен хушшинче вицемеш вырнан йышаннатпэр.

2011 ҫултанпа 15 пин ытла семье патшалак пулшаве үсд курса пурнамали չурт-йёр ыйтавне татса пан. Ача сачепе тивёсттерес ыйту та унченхилле չивеч мар: хальхи вахттра вицё սула չитнисене пурнене вырнанта тивёсттерн. 2015 ҫултөнне шкулчченхи 49 вөрөнү учрежденийе ёсеч көр. Ҫулталак չураран иртн ачасемшён та черет пулм.

Демографи лару-тэрәвә ырә енне улшанин савантарат. Вицемеш ىул ёнтеп халак ышш хай тёллөн ўсет. Нумай ачапла семьесен шучё 22 процент ўнч. ынсанен ватам ёмбөр 70,8 սула չитн.

Граждан обществин институчесене туса хуни та влас халака չывхараха пулма, үсчанрах ёслеме тэрәшнине չиреплете. Общество палати туса хун. Республикара этем, ача, предприниматель праисене хүтлекен уполномоченнысем, влас органесен չүмэнче общество канашсөн ёслөч. Пётрөшл ыйтусене татса пама республикара пурнакансем хастар хутшанна пүспаре.

Акни-лартни хамара չит

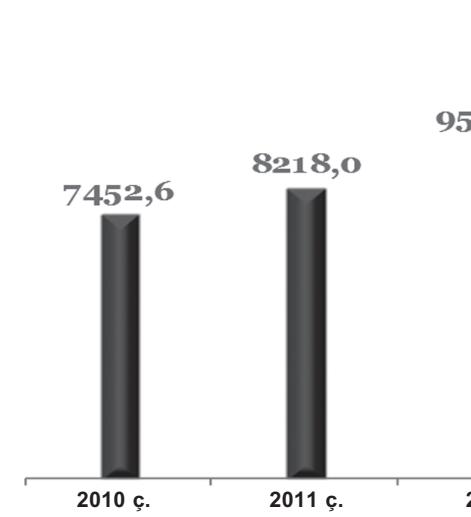
Каçал тыр тухаç мёнлерех пуласси кашнине пашархантарат. Республика ертүчи теш тыр пёлтөрхинчен кая мар пуласса пёлтерч.

– Елчек, Шамарш, Патарьель, Комсомольски районеңенче չумар сахалтарах չур, нүрк ҹителексерипе вөсөнчө тухаç пёчекрех пул. Анчах пётрөшл илсен тыр иртн չулхинчен сахал мар пухса көртепер. Җакна тума пёчеллө тата пэрца ыйшиши культурасен лаптакне ўстерни пулш. Җөр үлми та пёлтөрхинчен кая мар пул. Иртн ىул չумара пула әна йёркеллө кэларса илайменч. Үлвыха апаче хатерлесси аван пырат. Апла ҹитет ىул та чи-перех пулмалла. Хальхи вахттра ял хүсалак продукцине, сётсөр пүснене, лайхах хакпа сутма, тупаш илме майсем пур. Кирлө чухнэ правительство субсиди парса пулаш.

Совет тапхарче выльх-чёрлөх комплексе нумай тун. Ял хүсалак предприятиесем арканнанпа вёсем юханса-ишлесе лараç. Ял илемне пасаçç. Республика ертүчи унашкан фермасене е сўтмелле, е фермерсене памалла тесе шухашлат. «Вёсенче шыв, канализаци пашхасем, электричество пурри инвесторсене илёртмелле. Ферма չывханчи хүсасар չёрсөнене муниципалитетсене памалла, унпа усд курма, укса тума май килтэр. Чаваш автономи областё 100 ىул тултарн төлө юханса ларакан пёр объекта пулмалла мар».

– Ҫёнө Шупашкарти хөвөл модулесем кэларакан завод хашсан хута кайе, темшён әна усмалли вахтана күсарса пырасч, – ыйтре журналистенчен пёри.

Ял хүсалак өнөртөнө

«Завод ёслет, унта 200 ытла ын тарашать, – хуравлар Михаил Игнатьев. – Завода официалла майпа хашсан үсссине инвестортан килет. Эпир хамар республикара та хөвөл вайёне үсд куратпэр, энергетика хакланса пын вахттра ку пысак пулш».

Китай усламчисем, Украина չыннисем...

Китай инвесторесем Сэнтэрвэрри, Ҫерпү районесене күс хывни хашне-пёрне сисчёвлентерет. Шанма юрат-и-ха вёсени? М. Игнатьев шухашшепе шанма юрат. Китайра валь хай пулн, кунта ёслес текен предпринимательсемпе курса калацна. «Вёсен ёнене тимлесех тэрпн. Республикара үсд курман 45 пин гектар չөр выртать. Шел пулин та вёсени тара илес текенсем чөрөт таңаç. Китай халакхяне явастарни хамаршан та үсәлл пул».

Хальхи вахттра Украинаран тарса килекенсен ыйтаве չивеч. Ҫурла үйхэн 7-мёш төлнө Чаваш Ене Украинаран 601 ын килн. ҹитет вахттра тата 260 ын ҹитмелле. Чылайшш таванесем патне вырнашать. Тарса килнесене вырнастарма федераци бюджетенчен 564 пин тенкे үйрәр, пёр ын пүснене ватамран 800 тенк. М. Игнатьев сёмахесем тэрх – Украина չыннисене ёспе тивёсттере түтәнн. Кунта яланлыхах юлас текенсем та пур.

ҪЕР ПИРКИ – ҪЕР ҮЙИТУ

Ҫиреп йёркене пахымасан...

Чаваш Енри Росреестр управленийен представителесем چөр саккунне еплерех пахымни пирки 3000 төрөслөв ирттерн. Ҫавна май саккуна пашна 1977 төслөх тупса палартн (ку валь пётрөшл төрөслөв 64 проценч).

Саккуна пашна төслөхсенчен анл

сарапни – ын چөр лаптаке хайнеки кирлө пек, документсем йёркелемесөр үсд курни.

Төрөслөв вахтэнче 1104 ынна администривл майпа (пётрөшл штрафсene вахттра) 784 850 тенк. Административл штрафсene вахттра

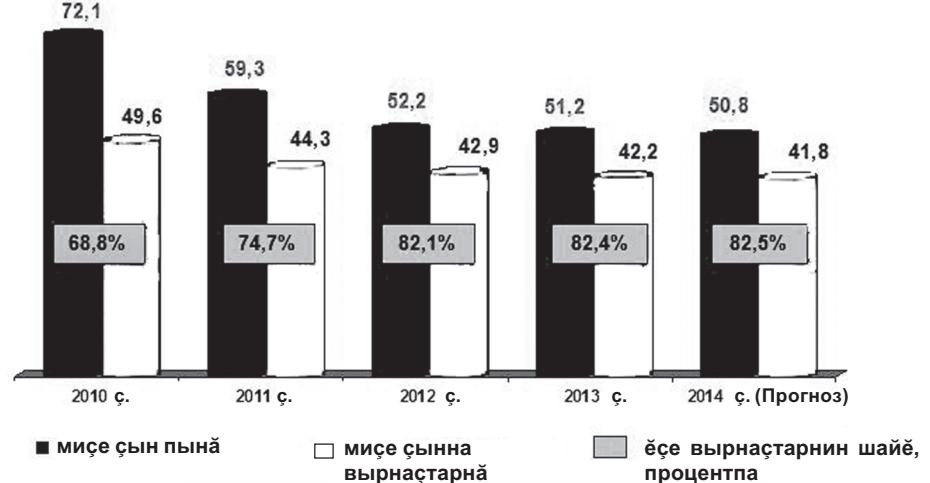
түлеменшён 25 ын пирки протокол չырн. Унсар пүснене вёсенин хистевлө майпа шыраса илме палартн.

Ҫитмеллөхсөн пётрөм кашал 1212 хушу кэларн, вёсенин 698 ын хайсен ишнине түрлөтн. 674-ш пирки вара администривл ёс пүсарн, протоколсene

мирвай судьясем патне ярса пан.

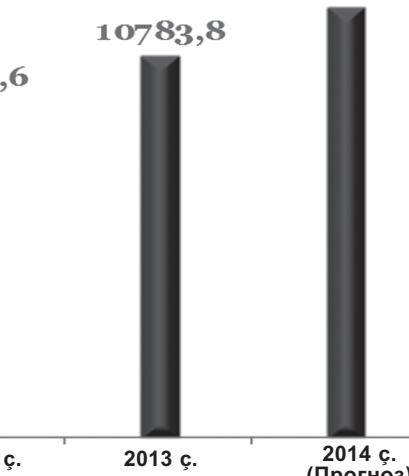
Шупашкар (318 төрөслөв) тата Ҫёнө Шупашкар (225 төрөслөв) үйрәмсөнчи инспекторсем чылай төрөслөв ирттерн. Йёркене пашнине Тавай тата Шамарш районеңенче ытларах тупса палартн.

Ёс вырнепе тивёсттерни (2010-2014 ҫулсенче, пётрөмп – 220,8 пин ын)

Ял хүсалак өнөртөнө

12153,3

Сас-хура

Республика Пүсләх журналистсем хускатн ыйтусене хуравлан май ҹака та палл пулч. Ҫитет ىул ял тархесен пүсләхесен, депутатсепе суйлаве ирт. Унчуне районсенчи хаш-пэр ял тархесене пётрө. Вёсен ыйтаве та район администрациен пай ёсчесем тивёсттер. Муниципалитет йёркеленөвбесене пысаклатас ыйтава ынсан камалне шута илсе тат-

та

са памалла. Каләп, Ҫемәрле хулипе районне пёрлештерме сёнсен вырнанти халак хирәс пулн – правительство вёсен камалне хүсман.

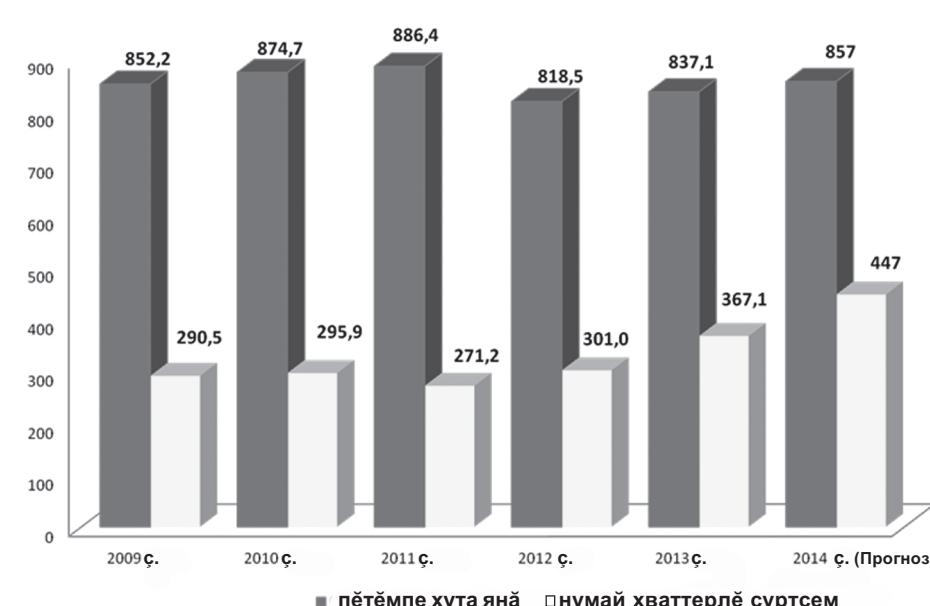
Шупашкар Мускав кёперне ҹенетме 1,6 млрд тенк үйрәр палартн. Үкә ҹитет ҫултан күсма тигтән, виц ҫултан, тен, Ҫёнө кёпер урлә ҹаса сүрәме тигтәннәп.

– Республикана федерацин ял хүсалак министр Николай Федоров килсен эсир унпа мёншён төл пулман, – касакланч пёр журналист. «Николай Васильевич отпуск вахтәнчे министерствана пахханса таракан предпринимесене сүрени – унан ирек. Валь хайен килн, хайен ёсчесемпе сүрет. Төл пуласси пирки нимәнле сәмак та пулман. Сәмак май, Муркаш районеңчи «Ударник» хүсалак та федераци харпәрләхнече. Унта йөркө тунни вара пәсмеч: выльх ышш та чакат, ынсан ёсук та иләмече».

Чаваш Ен ертүчи Мускава ёслеме күсать төкен сас-хура пирки Михаил Игнатьев ҹапла хуравлар: «Ниста та каймас та. Манан хаман должноца ҹитет ҫулхи ҫурла үйхечен ёслемелле, унчен хаман тивёссе түрө камалла пурначласса пырәп».

Елена НИКОЛАЕВА.

Ҫурт-йёр хута яни (2009-2014 ҫулсем, пин таваткал метр)

түлеменшён 25 ын пирки протокол չырн. Унсар пүснене вёсенин хистевлө майпа шыраса илме палартн.

Ҫитмеллөхсөн пётрөм кашал 1212 хушу кэларн, вёсенин 698 ын хайсен ишнине түрлөтн. 674-ш пирки вара администривл штрафсene вахттра

Число, кун	Çурла, 13 – юн кун	Çурла, 14 – көңінерни кун	Çурла, 15 – әрне кун	Çурла, 16 – шамат кун	Çурла, 17 – вырсарни кун	Çурла, 18 – тути кун	Çурла, 19 – ытлари кун
ХЕВЕЛ	тухать	5.17	5.19	5.21	5.23	5.25	5.27
	анать	20.33	20.30	20.28	20.26	20.23	20.21
Кун таршшे	15.16	15.11	15.07	15.03	14.58	14.54	14.50
УЙАХ	тәхри	каталса пырать	каталса пырать	каталса пырать	каталса пырать	каталса пырать	каталса пырать
	кунё (12 сехет төлне)	18-меш кун	19-меш кун	20-меш кун	21-меш кун	22-меш кун	23-меш кун
		Пулә паллинче	Сурәх паллинче	Сурәх паллинче	Вәкәр паллинче	Вәкәр паллинче	Йәкәреш паллинче

«ПАХЧАСА КАЛАВЕСЕМ» ЯРӘМРАН

Кётмен хана

Пат-патайлит, патайлит, шик-шиятелти, шиэтелт. Мен патайти-шиятелти? Паян ку тупмалли юмах тупсамне никам пәллеймә. Ҫүк-ҫук, ан мәкәспенәр.

Какалек-макалек, карта ўшёнчке муклашка. Күнта мәскер-темскер пур. Муклашки паллә-ха, какалек-макалек тата уңамларах. Тупмалли юмахне те ют ҫөршывран илсе килнә пуль. Малашләхә курса тәһә-мән ёсчаксем.

Тупсамне калам-ха: ҫөр улми. Муклашки пирки пәр сәмәх та тумастәп. Эпә какалек-макалек пирки чарәнса тәрасшән. Ҫөр улми аври, сүпсисем ҙинче хүсделанать вәл – мур илесшә. Да-чара нәрремеш ҫул ҫөр улми лартсанах шәп та ләп чечек ҫурәх вәхәтра тапанчә те – тинкә кәларчә. Нихсан курман та, илтмене. Ниңдә та вуламан үн ҙинчен. Тен, ўша илмен, хәлхана чикмен-ши?

Ҫүрхи ёссеңе вәбәләнән хыңсән вицә эрне ҫүрмөнччә пахчана. Ҫанталәкә пәррә сулхәнланат, тегре аштатай, ҫумар ҫукалать.

Пәр каçхине пирән аләка пахчари күршә Петәр Семенов килсе шаккарә. Пичә хәлха таран хәремеслене кайнә. Тәпеле те иртмерә, сәтел хушшине та лармарә. «Ӧйран ирпе хәштә те пулин анәрхә пахчана, – хәрәлтәрә сәмәх витәр. – Тем, телефон та тытмастарә әсир. Шәнкәравла-шәнкәравла, ҫү-үк»...

– Мән пулнә, мән амакә тата? – сиксә ўкәрә ман арәм. – Кала-ха, кала. Мән чөймestән?

– Пырсан куратар, – қүсне тарәхса мәчләттарать Петәр. – Иксәр та анәр, кун күнләмалла пулать.

– Ҫын ретгәл пул-ха, – хирәле пүсәләрә арәм. – Кәшт сыйса килтән-им? Мән пытаратан? Ирт, лар-ха.

Пахчари күршә тек калаңмарә-тумарә, мәнле килсе көн-көн ҫаплихе тухса кайрә. Эпә ҫавар үсмарәм.

Пахчана ирек ҫитрәмәр. Ҫанталәкә майлашнә. Хәвәл хәртет. Ҫула май пәр сынта тәһтә пулмарә. Выраңа ҫитрәмәр та – пур ҫөрте та халәх хәвәшет. Күршәсем пурте ҫөр улми ани ҙинче чупкалаңчә. Мән кү?

Пахча ҫимәс յәранәсем күчченесле үйтәнаңчә. Хәярәсем ҹамәртәнә, ҫөр ҫырлы – хәп-хәрлә. Күнта күн күнләмалла пулать! Петәр Семенова питтә тав сәмәх калас килет: ёнер ўркенин вәт, хулан тәпәр вәсәнчен ҫитнә-шәк пирән пата.

Арәм Семеновсен өнчи ҫөр улми յәранәсем ҙинче үн-үн пәхкаласа тәрать. Унта вүн вицә յәран. Ҫөр улми аврисем сип-симәс лараңчә. Пахча хыпарәсем пәлмә хамәртән сұлахайри Ильичевсем патне қарәм.

Николай Петрович, майәнчен көлөнчө банка ҫакса яңаскер, мана питтә кил-петтәр көтсө илчә.

ҪҮРЛӘНТАРУ

Ҫурла уйәхен 31-мешәччен – унченхи хакпа

«Хыпар» Издательство ҫурчә кәларса тәракан хаңат-журнала ҫитес ҫулхи пәрремеш ҫур ҫулта илсе тәмашкән ҫырәнтараңчә. Уйәх вәсәненинчен – йүнәрек хакпа. Усә курса юлма вактар.

– Ӑста ҫүретән әс? – түрх ярса илчә тата. – Уйәхе курәмасстән. Чирлерән им? Эпир эрне хүшши ёнте ҫөр улми յәранәсемен пуза ҫеклеместәр.

– Мән пулчә? Кам? Кам айәплә?

– Интервентсем тапәнчә! Қинет ҫавәрса илчә интервент. Хушамата та ыйтмасы, нимле им-сама парәнмасы.

– Ьанланмәрәм, – алла сүлтәм эпә. – Арам патне утам-ха.

– Ут-ут. Ҫур сөхетрен сирән пата каçтән. Веңәх әнлантаратәп.

Арам – կәмакари шәл кәвар вәт. Күнәп, ир пусласа қасченек, хәмләнсө тәрать, лара-тара пәлмәст. Пахчана кигчә тә ақа икә алли валиллә әстән әс тупса әлкәрет? Чип-чишер ҫөр улми յәранә ҙине тәчә те – сөхечәп тухма пәлмәст. Тем тәрмешет, хәластанан – пүсә курәмасы, купарчи ҫөр хүскәлат.

Петәр Семенов та күнтах иккен. Йәрәм-йәрәм ҫүхе қәпепе, ҫиллес пит-куслә, ҹалаш туталлә. Ҫышкисене те ҹамәртәнә, халь-халь ҫапса пәрахма хатәр вәт.

– Ҫелен յәви ҫавәртәр, ҫелен յәви, – ятлаштар ҫаксер. – Эрнипе килсе курәмастара пахчана. Халех бульдозер илсе килмелле, хырса пәрахмалла сирән ҫөр улми յәранәсene.

– Пәтәр ҫүлтән әлкәрет! Ҫөр Ильичевсемпә кәс-ал пусласа ҫөр улми лартәмәр, – алли-семпә сүлкәлаштар арәм. – Хәвәр күртәр вәт: тап-таса вәрләхчә. Ку амаксем сирән әнчен қаңә. Сирән вәсем, сирән! Пире айәлласшән чупкалатән. Пүртә сан тәспә: йәрәм-йәрәм та ҹалаш-чөләш...

Күсем мәншән хирәсәң-ха тесе чатаймәрәм, յәранри пәр ҫөр улми аври не сирсе пәхрәм.

– Ай, какалек-макалек, какалек, – ҹалашса кайрә ман тута. – Ма-кал-ек, ухмака ерме пулать.

Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем յәранәсем!

– Ай үйәнәр, ләгланәр, – ман хырса Николай Петрович тара парапа. – Колорадо нәррине ҫүхәрәшса та, бульдозерпа хырса та өнәртәмestәр.

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

– Ҫөр улми аври та, сүлсисем та – хәп-хәрлә. Ҫавәнтах қача пүрни вәсә пысакаш, йәрәм-йәрәм хура йәрлә нәрәсем!

ях енәпе специалист пулмалла. Лайәх сәмәх ҫавәрттаратәп та.

– Специалист мар, тимлә вулакан чухлә ҫүхәлатәп.

– Вәйлә, анчах пайәрләсса каласан, – манран пулшы үйтнән күсне мәчләттарса илчә Петәр.

– Кү нәрә ҫөр улми, томат тата баклажан қәмәллать. Яка пырлә, – хәйне итлекенсө тимлән пәхса ҫавәрнән күршә. – Ик ҫүл қаялла вәсем Ҫурсәр Америкәра пурәнә тесе. Ҫум күрәкsem ғинчे күрәкәнән, յәваш та хәюсәр пулнә. Үнтан помидор ҙине қуысса ҫөртә.

– Ҫөр үлми туттә, туттә түттә, ҫүлсисем сөткәлә – пурән юрләс. Аванах пурәнә пулас.

Чөлхи, чөлхи епле пүян Николай Петрович. Пәр такәнмасәр юхать. Ӑста юмахлать. Петәр ҫәвар карса итлет. Арам та ёң пәрахса килсе тәчә.

– 1914 ҫулта пәрремеш тәнчә вәрçi пүсәланать, – тата пәлтерәшләрек калама тәтәнчә күршә. – Юн юхать. Америка салтакәсем та қарәпсемпә Франции килсе сүтесе. Питтә саппаслә ҳаләх вәт. Пәрле ҫөр улми та илсе килнә. Пәлтерә-пәлтерә сүеңчә, рехетленеңчә. Вәт ҫапла Европәра ҳәвәрәшә вара колорадо нәррисене.

– Ҫөлхи, чөлхи епле пүян Николай Петрович. Пәр такәнмасәр юхать. Ӑста юмахлать. Петәр ҫәвар карса итлет. Арам та ёң пәрахса килсе тәчә.

– Сакәр-тәхәр ҫултан Францире Бардо дүй-хирәнчә Америка ялавә евәр үйәрәм-йәрәм ийрәл пәр ҫантиметр тәршшә нәрәсем күрәнә каяңчә. Малтан вәсесе никам та тимләс пәхмәст. Ҫүртәр, улән-тәр, ютран кильнәсекр пурпәр вилет тәнә. Вилнә тет сана. Чавас ҫывәх та ҫыртма ҫүк ҫав. Темиңе ҫул хүшнине Германи, Швециәри, Бельги, Испани, Португали ҫөр-шывәсene ярса илесчә. 1949 ҫулта пирән ҫөр-шывәри Львов обласынә сүтесе. Тәнә ҫүктулин та малапла талгәнәшә. Пүр ҫөртә та үәш-хәррисәр ҫөр улми үйесем. Мән тери ырлә! Мәнле тытса ҹармалла пүстах интервентсөнене? Ӑсахасем пүсә үтәштәр!

– Ҫөлхи, чөлхи епле пүян Николай Петрович. Пәр такәнмасәр юхать. Ӑста юмахлать. Петәр ҫәвар карса итлет. Арам та ёң пәрахса килсе тәчә.